

Röportaj yapacak kişiye soru önerileri: 21

1-AİLENİZİN KÖKLERİ

Görüştüğünüz kişiye ataları (büyük babalarından da önceleri) hakkında neler bildiğini sorun.

Nereden geldiklerini, kim olduklarını ve hatırlayabilecekleri aile ile ilgili efsaneler, öyküler anlatmalarını isteyin.

Romanya ve İtalya'dan geldiler. Bunu İsrail'deki Diaspora müzesinden çıkardık. Biz kendimizi İspanyol biliyorduk, Ama İtalya'dan gelmişiz. Benim hatırladığım kadarıyla Babamın babasını, babamın babasını hatırladım. Daha evvelini hiç anlatmadılar.

Bu sorular, bazı kişiler köklerini Fas ve İspanya'ya kadar takip edebildiklerinden Türk Yahudi tarihi için çok önemlidir.

Büyük büyük babalarınız nereden gelmişlerdi?

Geçinmek için ne işler yaparlardı? Nasıl yaşadıkları, maddi olanakları, dindarlık dereceleri hakkında bilginiz var mı? Hangi lisanları konuşurlardı?

Onlar hakkında duyduğunuz herhangi bir öykü varsa anlatır mısınız?

Hiç yok. Çünkü babamız o kadar konuşmazdı.

2-BÜYÜKBABALARINIZ

Görüştüğünüz kişinin büyükbabalarının geldikleri dünyanın nasıl olduğunu öğrenmek istiyoruz.

Büyükbabamın Edirne'de terzilik yaptığını biliyorum. Büyük babam hakkında fazla bildiğim yoktur.

Büyükbabalarının nasıl kişiler olduğunu sorarak başlayın.

Kişilikleri nasıldı?

Ciddi ve sessiz miydiler? Canlı ve konuşkan mı?

Büyükbabaları esprili ve fıkra anlatan biri miydi? Yoksa ender gülen ciddi biri miydi?

Giyimi nasıldı?

Günlük programı nasıldı?

Büyükbabamın yaşantısı normaldi. Hiçbir şeyi yoktu. Sabahleyin ufacak bir dükkanı vardı, oraya giderdi. Akşamleyin de eve gelirdi. Hiçbir sosyal yaşamı yoktu.

Görüştüğünüz kişinin dedelerinin kişiliğini resmetmesini sağlayın.

Neredendirler?

Ne zaman doğmuşlar?

Aile isimleri ne imiş? Değiştirmişlerse, hangi sebeple değiştirmişler ve daha önceki aile isimleri neymiş?

Geçimlerini neyle sağladarmış?

Hangi lisanları bilirlermiş?

Kendi aralarında konuşurken hangi lisanı kullanırlarmış?

Kılık kıyafetleri ve dış görünüşleri nasıldı? Örneğin: Dedenizin sakalı, bıyığı var mıydı?

Kipa ya da şapka kullanırlar mıydı ? Kaftan mı, takım elbise mi ya da herhangi başka bir şey giyer miydi?

Büyükanneniz Ortodoks hanımları gibi peruk takar mıydı?

Takarsa evde de kullanır mıydı yoksa eşarp mı kullanırdı?

Giyimi nasıldı?

Evleri ya da daireleri nasıldı? Bana tarif eder misiniz? Kaç odalıydı? Eşyaları nasıldı?

Musluktan sürekli akan suları var mıydı? Elektrik var mıydı? Evlerini nasıl ısıtırlardı?

Bahçeleri var mıydı? Herhangi bir şey ekerler miydi? Hayvanları var mıydı?

Uşak, aşçı, çamaşırcı, dadı ya da Matmazel benzeri yardımcıları var mıydı? Öyleyse bize onlar hakkında bilgi verin.

Dine ne kadar bakarlardı? Yahudi geleneklerini ne derecede uygularlardı?

Kaşer'e ve Şabat'a bakarlar mıydı?

Sinagog'a her Cuma mı yoksa sadece bayramlarda mı giderlerdi?
Yahudi bayramlarını evde kutlarlar mıydı?

Dedenizin politik görüşleri neydi? Herhangi bir politik kuruluş ya da parti mensubu muydu?

Herhangi bir sosyal ya da kültürel kuruluş mensubu muydular?

Komşuları ile ilişkileri nasıldı? Komşuları Yahudi miydi?
Arkadaşları hakkında neler biliyorsunuz?

Tatilde neler yaparlardı? Ne sıklıkla tatil yaparlardı ve nerelere giderlerdi?
Yalnız mı tatil yaparlardı yoksa çocuklarını da yanlarında götürürler miydi?

Büyük anne ve babalarınızın kardeşleri hakkında bilginiz var mı? (İsimleri, doğum ve ölüm tarihleri, öğrenim dereceleri, meslekleri, çocukları vb.)

Dedelerinizin kendi çocuklukları ile ilgili anlattıkları anılarını anlatın.

Anne ve babanızın kendi ebeveynleri ile ilgili anlattığı öyküleri anlatın.

Dedelerinizin hatırladığınız askerlik anıları varsa anlatınız.

3-ÇOCUKLUĞUNUZDAKİ KASABANIZ/MAHALLENİZ:

26 Ağustos 1948'de doğdum. 30 sene başkanlığını yaptığım, o zamanki adı ile İsmet Paşa, şimdiki adı ile Şehit Asım Tahsin İlk Okulunda okudum. Orta okulu Edirne Lisesi'nde, aynı okulda. Ondan sonra Üniversite'yi bitirdim. 1959 - 1960 senesinde, Denizli'de askerlik görevinde bulundum. Askerlik görevimde nişanlandım. İhtilal günü 27 Mayıs 1960'ta nişanlandım. Nişanlandıktan sonra 1962'de Edirne'ye geldim. 1962'de iş hayatına atıldım. Askere gitmeden önce'de babamın işinde çalışıyordum. 62'de işi tamamen ben devraldım. Halen yaptığım Oto lastiği satışı işiydi. Bir de akaryakıt işi vardı. Mobil'in bayiliğini yapıyorduk. Ondan sonra babam çekildi ben işin başına geçtim. Halen de bu işi götürüyorum.

Birçok derneklerde vazife aldım. İnez İlkokula başladıktan sonra, Okulun başkanlığını götürdüm. 30 sene. Bu okula benim getirdiğim bir yenilik vardı. Onun için de beni bırakmadılar. İstanbul'da dahi yoktu. Bütün okula daha evlerde bile olmayan bir sistem kurduk. Evlerde bile televizyon yoktu. Şehit Tahsin okulunda, o zaman vali Ünal Erkan, Meşhur Emniyet genel müdürlüğü yaptı. Sonra Diyarbakır valiliği yaptı. Eşi ile birlikte çok önemli insandı. O zamanlar bilgisayar televizyon yoktu. Bir de müdürün odasına video kurmuştuk. Mesela o günkü konu ne? Beyin. Müdürün odasında Beyin kasetini koyardık. Üç sınıfta da televizyonda beyin çıkardı. Trakya değil, İstanbul'da da bu yoktu. Onu ben getirmiştım. Ondan sonra hiçbir okulda olmayan, bilgisayara girdik.

1977'de Rotary'e girdim. Kendi kulübümün kurucusu oldum. 20-25 kişi ile beraber kurduk. Edirne Rotary'i kurduk. Kurulduktan sonra'da sekreterliğini yaptım. 13 sene arka arkaya bir dünya rekoru. Bir kulüpte, herkes bir sene sekreterlik yapardı. Ben kendi kulübümde 13 sene sekreterlik yaptım. Başkanlık yaptıktan sonra da Rotary'de en yüksek olan Guvernör yardımcılığına atandım. Ve halende Guvernör yardımcılığına götürüyorum. Benim hayatımda en büyük projem "Özürlü Çocuklar Merkezini" kurmamdır. Özürlü Çocuklar merkezini kurmamda, diyeceksiniz, Özürlü çocuklarla nereden alakan vardır. Bir gün Edirne'de iş yerinde oturuyorum. Ama Edirne'de çok sosyal bir insanım. Her işe koşardım. Bir öğlen bir aile çoluk çocuğu ile geldi. "Yasef Bey'i arıyorum." Dedi. "Buyurun, benim." Dedim. "Yasef bey siz herkese hizmet veriyorsunuz, bizim özürlü çocuk ailelerine hiçbir şey düşünmüyorsunuz dedi. Ama hakikatten o an için benim aklımdan hiç öyle bir şey geçmiyordu. Bakın dedi benim oğlum özürlü dedi. Fakat dedi ben Edirne'de tedavi ettiremiyorum. İstanbul'a gidemiyoruz. On günde bir Eskişehir'e gidiyorum, çocuğumu tedavi ettiriyorum, geliyorum dedi. Lütfen dedi bize el atar mısınız? Biz özürlüler için de bir şey düşünmüyorsunuz? Yanımda mensucat santralin müdürü vardı. Meşhur Bezmen'lerin

müdürü vardı. Yüzyüze geldik. Erdal bey ismi. Neden bu işi yapmıyalım dedik. Ama ne ile olacak bu dedik. Doktor lazım. Aklımıza bir özürlü kelimesi girdi. O olay bizi etkiledi.

Bir gün uluslar arası Rotary'den bir telefon geliyor bana. Almanya'dan 25-30 tane genç, Edirne'den transit geçecekler, Kapıkule'de onlara yardımcı ol ki, İstanbul'a gidebilsinler diye. Fakat onlar biraz geç kaldılar. Ben onları bekledim akşama kadar, onları İstanbul'a göndermedim. Başlarında da guvarnörleri vardı. Onları Edirne'de misafir ettim. Edirne'de en büyük lokantaya götürdüm. Bir kuruşta para almadım onlardan. Onlara çok büyük bir hizmet verdim. Giderken bana; Senin neyin var, Rotary'de bir projen var mı, yok mu diye sordu. Vallahi dedim ki, ben özürlülerle uğraşmak istiyorum dedim. Adam onu not aldı. Bir hafta, 10 gün sonra bir mektup geliyor. Arada adam Türkiye'yi gezdi, Suriye'ye gitti. Almanya'ya döndü. Yasef Bey, özürlüler konusunda Almanya'da çok büyük okullar var dedi. Bana bir ekip gönder. Burada ben onları misafir edeyim. 15 gün misafir edeceğim, para pul hiçbir şey istemem dedi. Ben de üniversite ile işbirliğine gidelim dedim. Ben size buradan destek vereyim, siz de doktorlarınızı verin. Tamam dediler 10 tane doktor verdiler, Sait Erdem başkanlığında gönderdik. 20 gün kaldılar Almanya'da. Döndüklerinde bize bir rapor verdiler. Düşündük, biz uluslararası bir proje yaptık. 20,000 dolarlık. 10.000 dolar bulduk, 10.000 dolarda dışardan gelecek. 20.000 dolarla bir şey yapacağız. Fakat o zaman dönemin rektörü dedi ki, ben sizinle işbirliği yapmayacağım, ben bu işten vazgeçtim dedi. Eyvah bütün işimiz altüst oldu. Doktorları Almanya'ya gönderdik filan. Biz manen yıkıldık. Başkalarını devreye koyduk. Ben hiç şeyimi kaybetmedim. Ankara'da bir arkadaşım vardı. Ona telefon açtım. Ya dedim böyle böyle, bu rektör karşı çıkıyor. Ben 20,000 dolar para da buldum. Üniversite'de böyle bir şey açmak istiyoruz. Fakat karşı çıkıyor dedim. Doğramacıyı bulursak, bu senin işini halleder dedi. Bu bende çok büyük bir anıdır. Doğramacı onun çok iyi arkadaşı. Biliyorsunuz, Doğramacı çok meşhur biridir. Doğramacıyı yerinde buluyor, hemen Doğramacıya gidiyor. Anlatıyor vaziyeti, dur hemen hallederiz dedi. Doğramacı da YÖK başkanı o zaman. Edirne'deki rektör'e telefon açıyor. İsmi de Ahmet Karadeniz, meşhur bir profesördür o da. Sevgili Ahmet, seni tebrik ederim, dedi. Rotary ile işbirliği yapıyormuşsun. Haberleri geldi. Çok güzel, tebrikler, bir tebrikname gönderiyorum, bu işler için dedi. Onun sayesinde oldu bu işler. Ve onun sayesinde biz başladık, ama olmuyor, yürümüyor. Rektör bize bir tane doktor verdi. Hastamız da yedi tane hastamız var. Fazla da alamıyoruz ki paramız da yok. Ben geldim camilerde masa açtım. Camilerde bağış toplamak için masa açtım. Orada bir vatandaş, kendisi çorum kökenlidir, beni tanımıyor. Ne yapıyorsunuz burada dedi. Dedim böyle böyle. Bir merkez kurduk, ama yetmiyor. Para toplayıp ufak bir yer yapacağız kendimize. Ne kadar lazım dedi. Bir beş milyon bulursak, bu seksensekizde oluyor, 5-10 lira ile bir şeyler yaparız dedim. Ne ise bu arkadaşımız bize bu 5 milyonu veriyor. Artık temasımızla beni de gördü, çok duygulandı. Bir Musevi camide özürlüler için para topluyor. Biz bu 5 milyon lira ile ancak hafriyat yapabildik. Başka hiçbir şey yapamadık. Üniversite de bize bir yer verdi. Bana sordu, ne oldu? Valla dedim, siz bize bunu verdiniz, biz hafriyat yaptık, ama bundan sonrasını biz devletten bekliyeceğiz. Devlet bize para verirse biz bu işi götüreceğiz. Yoksa böyle kalacak yani. Bana bu işin başına geçer misin dedi. Geçerim dedim. Bana sen bu işle meşgul olacaksan ben sana destek vereceğim. Bu arkadaşımız bize 1.000,000 İsviçre frangı verdi. Biliyor musun çok büyük bir rakam, ama bir şartla veriyorum. Parayı sormuyorum, sana veriyorum parayı. Bugün Türkiye'nin değil, Balkanların en büyük özürlü çocuklar merkezini kurduk. Benim yönetimimde, halen de ben yönetimi sürdürüyorum. Efendim bu çok büyük bir proje. Buraya çok bağlandık. Beş çocukla başladığımız bu hastanede, 2.000 tane özürlü çocuk var. Ben haftanın üç dört günü gidiyorum. Ama her günde beş hasta ile konuşuyorum. Orada çalışan 15 tane doktor var, hepsi bana bağlı. Personel var. Bana en büyük mutluluğu bu veriyor. Tasavvur ediyor musunuz? Ben bu özürlülere o kadar bağlandım ki, onlar için park bile yaptım. Çünkü özürlü çocuk aileleri çocuklarından utanıyorlar. Aslında utanılmayacak bir şey ama, maalesef utanıyorlar, özürlü, bağılıyor, çağırıyor, masada alıyor eline hepsini aşağı atıyor. Özürlü bu. Parka çıkmayan aile çocuğundan utanıyor. Sırf onlar için Karaağaç yoluna giderken, Rektörlüğün orada, 10 dönüm bir yer, -yine bu vatandaş bize bağışladı orasını- orada büyük bir park yaptık. Özürlü çocuklar ve aileleri için. Özürlü çocuk aileleri buraya

geliyorlar, çocuklarını getiriyorlar, aile de orada kahvaltısını yapıyor, hepsi bila bedel. Ama özür lü çocuklar aileleri için. İşte benim en büyük mutluluğum bu. O okul içinde hepsi var, seramiğı, resim. Pırıl pırıl tertemiz, her odasında ayrı bir bölüm var. Eğitimde ailelerle, nasıl giyinecekler, nasıl ütü yapılacak, hepsi hepsi öğretiliyor. Bu 2,000 çocuk için 2 tane psikoloğumuz var. Her hafta aileleri evlerinde ziyaret ederiz, bazen ben, hep hayatlarına bakıyoruz. Bizde özür lü çocukların tedavisi bedava. Hatta Üniversitelerde tıp fakültelerinde cenazeyi bile çıkaramazsın dışarıya, hep para. Hatta ben bütün rektörlerle ters düştüm. Yasefçiğim ne yapıyorsun, biz buraya doktor atadık.

Röportaj yaptığınız kişinin kasabasını ve oradaki Yahudi Cemaatini anlatmasını isteyin.

Benim çocukluğumda üst düzey bir Yahudi yaşamı vardı. Aşağı yukarı ben 15.000 nüfusu hatırlıyorum. Cumartesi Şabat günlerinin çok özel bir yeri vardı. Cumartesi günleri havra'dan çıkardık. Hepimiz gezerdik, parklara giderdik, nehir kenarlarındaki mesirelere giderdik. O unutulmaz bir şey. O cumartesi günü ayrı bir olaydı bizim için. Bilmem biliyor musunuz, Bülbül parkı diye bir park vardı, bütün hanımlar, kaldan çıktıktan sonra erkeklerle herkez orada toplanırdı. Sonra da Dezayunoz, börekler filan orada yenirdi. Orada cumartesi günleri Türkler arasında bile belli olurdu. Çünkü hepimiz giyinirdik. Akşamları çok birlik beraberlik vardı, çok güzeldi. Ama şimdiki, sitem edeceğim; şimdiki İstanbul hahambaşılığı bu birliği beraberliği sağlayamıyor. Yok İstanbul'da buradaki birlik beraberlik. Her şey burada maddiyata dönüştü. Halen Musevi cemaatinin danışmanlar kurulundayım, bir gün danışmanlar kurulu toplantısında. Her seferinde bir toplantımızı bir yerde yapıyorduk. O zaman toplantımız Balat hastanesindeydi. Naim Gülyüz'de başkanlık yapıyordu. "Sevgili Yasef, sen de bir şey konuşmak ister misin." "Evet dedim, Hahambaşı da oradaydı. Ama Hahambaşı o zaman David Asseo idi. Benim sizden şikayetim var, siz Türkiye'de Yahudilere birlik beraberlik ve kardeşliği aşılayamıyorsunuz. Lütfen fark ayırmayalım, siz fark ayırıyorsunuz. Bu çok zengin, bu çok fakir diye ayırıyorsunuz dedim. Ayrıca benim en çok rahatsızlık duyduğum konu asimilasyon. İlerde bu konu başa bela olacak. Lütfen bunun için bir tedbir alalım. Biz Yahudiler birlik beraberlik olalım. Bir Dostluk Yurduna ufak bir çocuk gidemiyor. Yok bu kadar para söz konusu. Siz hep yukarıdan bakıyorsunuz" şeklinde sitem ettim. Halen de aynı düşüncedeyim. Ben bunları tasvip etmiyorum. Evet çok yardım ediyorlar, talebe okutuyorlar, ama bu düzeyde kalıyor. Niye yapıyorlar, kendi reklamlarını yapıyorlar. Düzeyde kalıyor bu iş ben bunu görüyorum. Ondan sonra da bir daha danışmanlar kurulu toplantısına gitmedim. Edirne'de çok birlik beraberlik vardı. Babam çok sert adamdı, ama Yahudiler arasındaki dayanışmaya önem verirdi. Hepimiz bir aile gibiydik. Kimin bir derdi olsa, biz oraya koşardık. Kiminin bir sevinçli olsa ona yardıma koşardık. Yani her şeyi paylaşırdık. İyi, tatlı, güzeli, acıyı her şeyi beraber yaşadık. Ama ben bunu burada göremiyorum. Ama inan ki herkes kendi reklamını yapıyor.

Geriye dönüp hatırlamalarını ve o yerleri tasvir etmelerini isteyin.

Atlar ve arabalar var mıydı?

Evet, çok, o vardı zaten. Paytonlarla garaj turu atardık, çok vardı.

Çamurlu, asfalt dökülmemiş yollar mı vardı yoksa güzel arabaların sürüldüğü geniş caddeler mi?

Parke taşı, ama bazen yollar çamurlu da olabilirdi ara sokaklar.

Kasabanızın nüfusu ne kadardı ve kaç Yahudi yaşardı?

Şehrin nüfusu 40-45 bindi.

Yahudi cemaati nasıldı?

Kaç tane sinagog bulunurdu?

Şimdi bir tane var, ama benim bildiğim beş altı sinagog vardı. Ama zamanında Edirne'de 40-50 sinagog varmış. İsimleri var bende, bir arkadaşım çıkardı verdi bana. Mesela hamalların bir sinagogu vardı, ayrı idi. Yani sinagog dediğimiz böyle bir oda, midraj gibi. Ama bir yerde toplanırlardı, namazlarını kılarılardı. Hahamları vardı. Mesleklerle göre ayrı sinagogları vardı. Çünkü her biri ayrı bir semtte otururlardı. Herkesin kendine has muhidi vardı. Hatta bizim çok güzel bir şehir kulübümüz vardı.

Bütün sosyal faaliyetler orada yapılırdı. O şehir kulübünün yönetiminde de çalıştım ben. Tabii kurucusu değilim. Yalnız Museviler içindi. Ayda bir, iki ayda bir balolar, garden partileri yapılırdı. Mesela öğle yemeğinden sonra orada toplanır, büyük bir kütüphanesi vardı, isteyen kitap okur, isteyen iskambil kağıdı oynardı ayrı odada. Gece de müzikli toplantılar olurdu. Edirne sinagogu belli başına bir hikayedir. Edirne sinagogunda her sabah namaz kılmazdık. Onun yanında arka tarafta bir yer vardı orda toplanırdık. Hafta arası küçük havrada toplanırdık. Bende en çok iz bırakan Cumartesi günleri Cumartesi namazı bittikten sonra, oradaki hahamlarımız, üst düzey, herkes yemeğini yer, tekrar sinagoga girer, orada midraj diye yer var orada, her makamdan farklı şarkılar söylerlerdi. Mesela Dede Efendi'den ama Musevice söyledik. Hatta Nesim Kalaora ile hep beraberdik. İki saat, iki buçuk saat orada meşk ederlerdi. Hala da o an gözümün önündedir. O çok güzeldi. Orada da peynir şekeri dağıtırlardı hepimize. Çok enteresan şeydi o.

Lise arkadaşım, Tekin Sayınbaş, oda yetmiş yaşında, ben altmışyedi yaşındayım.

Haham, Şohet, Hazan, vb din mensubu var mıydı? Varsa kaç taneydiler?

Benim Hatırlayabildiğim kadar şohet bir şohet, hahamlar da üç-dört taneydi. Babamı hahamdan koymuyoruz. Bir tanesi meşhur Rafael Pinto, sonra öldü o İsrail'de, hahambaşılıktaki da çalıştı.

Mikve, Talmud Tora, Yeşiva var mıydı?

Vardı.

Yahudilerin özellikle yaşadığı bölgeler ya da getolar mı vardı yoksa şehirde dağınık mı yaşarlardı?

Vardı. Kaleiçi bölgesi, Sabunlu Mahallesi ve Bostan Pazarı ve Kaleiçi.

Oradaki Yahudilerin belirli meslekleri var mıydı?

Manifaturacı, sabunculuk, peynir işi yaparlardı, eczanecilik Elektrik ve akan su var mıydı?

Var dı.

Çocukken politik durumları anımsıyor musunuz?

Yok.

Herhangi bir antisemitizme rastladınız mı?

1934 yapılanlardan sonra Ortaköye İstanbul'a kaçtılar. Var dı. Başta "Vatandaş Türkçe Konuş" sonra, "Siyonistlere Ölüm" diye bir dernek kurulmuştu. Yahudilerden alışveriş yapma diye bir dernek vardı. Ama biz bunun üzerine ısrarla gittik. Emniyet müdürü aracılığı. Bunda en çok bize kim yardım etmişti, biliyor musunuz? Benim sınıf arkadaşımı. Soyadı ışıktı. Emrullah Işık'ın babası Feyzullah başkomiser, o kendisi orayı kapattı. Gayriresmi bile orayı tehdit etti yani. Sinagog hırsızlık olayı oldu. Hırsızlık olaylarında birçok şeyi çaldılar.

Askeri resmi geçitler, özel kutlama günleri, ya da kurtuluş günleri kutlanır mıydı?

Büyük bayramlar Edirne'nin kurtuluşunu hatırlarım. 25 Kasım gününü. Çok soğuk olurdu. Hele benim çocukluğumu hatırlıyorum. Ama bizim bayramımızla ilgili bir olayı hatırlıyorum. Yom Kipur günü havraya gidiyoruz. Tesadüfen ayın gün, ramazanın birinci gününe rastladı. Sabah saat yedibuçukta Yom Kipur için havraya gidiyoruz. Hangi dönemdi hatırlamıyorum, galiba evliydim. Tam sinagogun önüne geldim, bir polis arabası geçiyordu. durdurdu. "Kardeşim nereye gidiyorsun" diye soruyor. Tabii benim Musevi olduğumu bilmiyor. "Namaza gidiyorum." Dedim. "Yahu kardeşim dedi, ne enteresan insanlarsınız" dedi. "Selimiye, Eski camii varken, buraya ne geliyorsunuz namaza." dedi. Ben bir şey demedim. Ben buraya gideceğim. Ben demedim Museviyim. Tabii sinagogun ne olduğunu bilmiyor. Bu küçük tartışmayı halen hatırlarım.

Çocukken öğrendiğiniz marşlar varsa bizim için söyler misiniz?

İstiklal marşı onu biliyorduk, bir de onuncu yıl marşını. Halen onuncu yıl marşını seviyorum. Annelerimiz söyledi.

Şehrinizde Pazar günlerini anlatır mısınız?

Pazar günlerini hatırlamaya çalışıyorum.

Ailenizde pazara giden kimdi?

Babam gitmezdi, annem giderdi. Ama annemde gitmezdi. Semt pazarına gitmezdik biz.

Özel alışveriş yaptıkları tüccar ya da satıcılar var mıydı?

Yoktur. Tahtakale de bir manav vardı, bütün Museviler, aşağı yukarı aynı manavdan alışveriş yapardı.

Hatırladığınız önemli politik olaylar (Yunanlıların ihracı, Atatürk'ün ölümü, Varlık vergisi, başka ülkelere gelen Yahudi muhacirlere karşı Türkiye'nin tutumu) bu olaylar karşısındaki duygularınız.

Ailenizin bu konularda söylediklerini hatırlıyor musunuz?

4-EBEVEYNLERİNİZ:

Röportaj yaptığınız kişinin ebeveynlerini onlar hakkında anlattığı öykülerle tanımaya çalışın.

Babam ilk önce Edirne Musevi cemaatinde sekreter olarak çalışmaya başladı. Hahamlık yaptı. Ama tam hahamlık yapmadı. Edirne'de yabancı bir okul olan Alliance Israelite okulunda, felsefe hocalığı yaptı. Bu felsefe dersini de Fransızca olarak verdi. Çok öğrenci yetiştirdi. Edirne'de onun yetiştirdiği öğrenciler hep gelirlerdi. Ayrıca başka yerlere de çalıştı.

Babam ticarete atıldı, ama hahambaşılıktaki da çalıştı, hazanlıkta yaptı. Ama hazanlıkta sefer tora açamazdı. Neden sefer tora açamazdı? Ama bir hahamdan daha fazla bilgisi olduğu halde, dükkanda bir işimiz vardı. Benimle beraber ortaktı. Ben Cumartesi günleri dükkana açıyordum. O da benim iş ortağım olduğu için, dedi ki Cumartesi günleri, biz günah işliyoruz, gidip te ben sefer tora açamam dedi. Babam çok büyük hahamlar yetiştirdi. Hahamlardan çok daha itibarlıydı. Benim de ona karşı yanlış hareketim cumartesi günleri, dükkana açmak mecburiyetindeydim, iş hayatım dolayısı ile. Tabii o çok mutvaziydi. Hatta ölünceye kadar, ne elektrik dokundu, cumartesi günleri yemek ısıtmazdı. Hiçbir şey yapmaz, aşırı derece bir sofuydu. Alışveriş yaptırmazdı. Cumartesi günleri bizimle konuşmazdı. Biz dükkana açtığımız için, onu dinlemediğimiz için bize çok kızardı. Allah bize daha fazlasını verecekti. Yahu açmayın bugün. Ama dükkana kapatmamız mümkün değildir. Ve Edirne'de çok sosyal bir adamdı. Her cumartesi günü Edirne valisi ile, paşası, belediye başkanı ile felsefi toplantılar yaparlardı. Her hafta bir yerde toplanırlardı. Çok sevilen bir insandı. Hala Edirne'de anılır. Bütün fakirlere yardım ederdi. Hatta İsrail'e karşı çok büyük yardımları oldu.

Önce babasının genel bir tasviri ile işe başlayın. Nasıl biri olduğunu size anlatmasını isteyin.

Kendisi yaz kış, ceket, kravat gömlek ve fötr şapka giyerdi. Her sabah traş olurdu. Hatta bana da iki şeyi vasiyet etmiştir. Oğlum derdi; sabahları, iş yerine güneş doğmadan gideceksin, bir de arkadaşlarına hakaret etmeyeceksin. Hakaret nasıl olur? Sakallı olarak. Katiyen ve katiyen her sabah, kalktığın gibi traşını olacaksın, arkadaşlarının, müşterilerinin karşısına traşlı çıkacaksın. Sakallı çıktığın zaman karşısındakine büyük bir hakarettir. Ben de onun bu sözlerini hiç unutmam her sabah beşbuçukta işyerine gidiyorum, yirmibeş senedir. Beşbuçukta kalkarım giderim, gece de oniki, birde yatarım. Onun vasiyeti ben yirmibeş otuz senedir böyledir. Yine bir vasiyeti vardı. Benim eşimin babası öldüğü zaman, Edirne'de öldü. Sabahları namaza gitmek için, sabahları bazen minyam bulamıyorduk. Ben o zamandan itibaren, bir sene havra'ya gideyim diye, oradan alışkanlıkta geldi, her sabah ben kapı kapı dolaşırdım, minyam toplardım. Altıya yirmi kala haydi gel havra'ya, böyle dolaşır giderdim, ben de bu bir alışkanlık oldu. Hatta kapanıncaya kadar hep gittim.

Zeki miydi?

Konuşkan mıydı? Ya da ciddi ve suskun muydu?

Babam aşırı derece ciddiydi. Belirli konularda filozoftu.

Sert bir baba mıydı yoksa anlayışlı mıydı?

Aynı soruları annesi içinde sorun. Nasıl biri olduğunu size anlatmasını isteyin. Zeki miydi?

Annem çok mütevazı bir ev hanımıydı. Toplantılara katılmazdı. Çünkü babamın bir prensibi vardı. Babam işten geldiği zaman annemi karşısında görmek isterdi. Babam bir yere gittiği zaman babamdan yarım saat, bir saat önce gelir, kapıyı annem açardı. Ama bu saygıdan dolayı böyle olurdu. Hatta onun bir yemek prensibi vardı. Sakın akşamları masadan tok kalkmayın. Aç kalkacaksınız, akşamları daha ziyade. En çok öğlenleri yiyeceksiniz derdi. Öğlende yeyin, akşama kadar idare edersiniz derdi. Kendisi de aynı vaziyette öğlende yedi. Ve açlık durumuna göre kendi hayatına göre kendini ayarlamış bir insandı. Öğlen 12 oldu mu kapatıyordu, enteresan bir şeydi. Saate bakıyordu, 12 oldu mu. Annem telaşlanırdı, yemeği soğudu mu? Bir telaşa kapılırdı. Babam çok filozof bir adamdı. İnanın bugün halen Edirne’de onun felsefesini anıyorlar. İyi bir felsefe öğretmeniymiş. Çok öğrenci yetiştirdi. Yetiştirdiği öğrenciler valilik yaptı, bakanlık yaptı.

İsrail’de vefat etti. Daha enteresan bir şey, babam vefat ettikten sonra, (tabii İsrail’de vefat etti, ben cenazesine gidemedim.) Yüzünde bir yarası vardı. O cilt kanseriymiş. Ama otuz seneden beri vardı. Bir türlü onu aldırmadı. Dokunmayın dediler, o sizi rahatsız etmez, ama bir yerden sonra içeri işlemeye başladı. Ablam İsrail’de olduğu için, İsrail’e gitti. Ve İsrail’de ameliyat edildi ve kurtardı. Ablam onun yanında kaldı. Bana hep telefon açardı. Oğlum gelin beni alın buradan, ben Edirne’de kalmak istiyorum, Edirne’de ölmek istiyorum. İsrail’de vefat etti. Cenazesine gidemedim o gün. Pasaportum hazır değildi, bir gün sonra gömülecekti. Onun için gidemedim. Ve İsrail’de gömüldü. Fakat nereden bilemiyorum, Dışişleri bakanlığı, bunu haber aldı. Birkaç tane arkadaşına intikal etti, ve dediler ki, babanız İsrail’de vefat etti, ama babanız Türkiye’ye mal olmuş bir adamdı, tüm masrafları bize ait olmak üzere, cenazesini buraya getireceğiz. Çünkü babanızın, Türkiye devletine karşı çok büyük faydaları vardı. Ben o anda cevap veremedim, böyle bir şey de beklemiyordum. Tabii onlar gidip geldi. En sonunda düşündüm. Neden gelsin buraya orada kutsal topraklarda, orada gömülmüş, sonra oradan cenazesini tekrar buraya getirip, ricalarla orada tuttuk.

Konuşkan mıydı? Ya da ciddi ve suskun muydu?

Annem zayıf, ince, minyon, bir tipti. Ölene kadar saçları siyah kaldı. Hiç beyazlamadı. Her annenin çocuklarına sevgisi vardır, ama bana aşırı derecede şımarttı. Hayatımda babam ve annem hiçbir yokluk çektiirmedi. Bir gruptuk biz arkadaştık, bir yere bir harcama yapsak bile annemin büyük desteği vardı. Mesela öbür arkadaşlarım 50 kuruş alsalardı, biz 100 kuruş alırdık.

Sert bir anne miydi yoksa anlayışlı mıydı?

Ne zaman nerede doğmuşlar?

Öğrenim durumları neydi?

Annem lise mezunudur, hangi okul olduğunu bilmiyorum. Babam, üniversite mezunuydu.

Ana dilleri neydi ve başka hangi lisanları konuşurlardı?

Bizim evde İspanyolca ve Türkçe konuşulurdu. Judeo Espagnol. Fakat onlar kendi aralarında Fransızca konuşurlardı. Ama biz o kadar bilmediğimiz için bizimle daha ziyade, Türkçe konuşurlardı, ana dilleri İspanyolcaydı.

Birbirleri ile ve kendi ebeveynleri ile hangi lisanda konuşurlardı?

Hep İspanyolca konuşurlardı.

Geçimlerini nasıl sağlıyorlardı?

Dükkanlı, ama dükkanı 1955’te açtık. Daha önce hahambaşılıktan, cemaatten bir maaşı vardı. Artı bir de okuldan bir maaşı vardı. Birde başka bir yerden de bir maaşı vardı. Onu da bana ölmesinden bir iki sene söyledi. Benden 40-50 sene onu gizledi. Kendisi büyük bir masondu. Fakat bunu ölmeden bir sene evvel açıkladı. Benden 50-60 sene kadar gizledi. Bundan bize hiç mi hiç bahsetmedi. Çok ağır kafalı bir insandı. Nasıl tanışmışlar?

(karısı Luno Romano dili ile;)Her halde Edirne’de tanıştılar, çünkü ikisi de Edirneliydi. Büyük bir aşk varmış aralarında. Devamlı kayınpederim balkona gelip

serenat yaparmış. Ve aralarındaki aşk çok çok büyüktü. Çok büyük bir sevgi vardı. Kayınvaliden rahatsızlandığı zaman kayınpederim ağlardı. O kadar ciddi, katı görünen bir insan, bir odada kayınvalidem grip olmuştur en basitinden, öbür odada, niçin ağlıyorsun denirdi. Ya ona bir şey olursa, öyle bir aşk, sevgi vardı aralarında. Kayınvalidem kayınpederimin her dediğini yapardı. Fakat ondan çok çekinirdi. Mesela bazen bir şey alması gerekirdi Cumartesi günü, “Kayınpederim görmesinde gidip hemen gidip alayım da, salkıyayım” derdi.

Görücü usulu ile olan bir evlilik miydi?

Yok sevgi vardı, aralarında.

Nerede ve ne zaman evlenmişler?

Edirne’de

Sinagogda mı evlenmişler yoksa sadece resmi bir nikah mı yapmışlar?

Sinagog’da evlenmişler. Edirne sinagogunda

Giyimlerini tasvir edin. Geleneksel mi modern miydi?

Babam çok şık giyinirdi. Cumartesi günü daha şık giyinirdi. Cumartesi gününe şabatlara çok önem veren birisiydi. Yom Kipurda bile o kadar giyinmese de Şabata ayrı önem gösterirdi. Ayakkabısı her şeyi yeniydi. Fötr şapkası, kravatı, tabii yelek, ağustos ayında bile ceket giyerdi. Her kes sorardı. Ama bu benim şeyim derdi. Ölünceye kadar da çok şık giyindi. Ben ona yüzde on bile benzemedim. Giyimine çok iyi bakardı. Annem de öyle.

Ailenizin maddi durumu nasıldı?

İyi idi.

Yaşadığınız evi anlatın.

Edirne’de o zamanlar beton ev yoktu. Ahşap evlerdi. Ama Edirne’nin de en iyi evlerinden bir tanesiydi. Üç katlı bir evdi. Yahudi mahallesindeydi.

Kaç odalıydı, mutfak, banyo gibi başka hangi bölümleri vardı?

Banyoda vardı, mutfakta vardı. O zamanlar pek banyo olmazdı. En altta banyo ve çamaşırlık vardı. İkinci katta misafir odası ve bizim yatak odamız, ayrıca bir salon vardı. En üstte de, annemin babamın yatak odası, oturma odası, mutfak ve bir salon vardı. O kadar büyük evdi.

Mobilyalarınız nasıldı?

Özel mobilyaları vardı. Harika

Sürekli musluklardan akan suyunuz var mıydı?

Ne tür bir ısıtma sistemi kullanırdınız?

Soba ile ısınılırdı. Kok kömürü ile sınılırdı.

Bahçeniz var mıydı?

Bahçe Vardı.

Varsa neler ekerdiniz?

Ağaçlar vardı. Bitkiler vardı. Bir de yağmur suyu toplayan bir sarnıç vardı bahçede. Her halde onu çamaşır için mi ne kullanırlardı, bilemiyorum.

Evinizde hayvan besler miydiniz?

Kedi vardı galiba bahçede.

Uşak, hizmetçi, dadı, matmazel, çamaşırcı kadın gibi yardımcılarınız var mıydı?

Devamlı hizmetçi gelirdi. Bayan. Mutfğa karışmazdı, ev işlerine bakardı.

Evinizde kitap bulunur muydu?

Aşırı derecede. Vefat ettiği zaman, felsefe kitaplarıyla öldü. Size bir öykü anlatayım. Babam ameliyata gidecekti. Ablam yukarıda oturuyordu. Tek başınaydı, annem de vefat etmişti. Annem çantasını hazırladı. İsrail’e gidecek. Çantasına çamaşırlarını koydu, gömleklerini koydu. Ne var ise. Kapattı çantayı. Ablam yukarı gitti. Ablam yukarı gittikten sonra, babam o çantayı tamamen boşalttı. Yalnız ve yalnız felsefe kitaplarını koydu. Babamı uçağa götüreceğim, çanta kalkmıyor. Baba, diyorum alışıkına buraya ne koydun böyle? Çamaşır koydum. Olur mu? Parmağımla kaldırırdım ben bu çantayı. Babama sorduk. Babam; “bana çamaşır lazım değil, ablam orada çamaşır bulabilir, ama bu kitapları bulamaz.

Babam hep derdi, mesela emekli olduktan sonra, evde oturur ya da çıkardı, her gittiğinde, aynı felsefe kitaplarını okurdu. Ya derdim babam sen bunu bir ay evvel okudun, bitirdim. Ama oğlum derdi, ben her okuduğumda ayrı bir zevk alıyorum. Bizim

evde Kuran, Tevrat, İncil vardı. Hepsini okurdu. Hepsinin de herkese yorumunu yapardı. Türklere bile Kuran'ın tevsirini yapardı, o kadar anlardı. İsrail'e gitti, felsefe kitapları ile gitti. Bir tane bile iç çamaşır götürmedi. Yalnız ve yalnız felsefe kitaplarını götürdü. Ve felsefe kitapları ile de öldü.

Varsa ne tarz kitaplardı?

Dini ya da din dışı?

Aşırı derece. Haham yetiştirdiğine göre.

Ebeveynleriniz okumayı sever miydi?

Ne zaman ve ne türleri okurlardı?

Size kitap tavsiye ederler miydi?

Bana Orhan Hançerlioğlu'nun kitaplarından bahsetti.

Gazeteleri takip ederler miydi?

Okumayı yazmayı çok severdi.

Kütüphaneye düzenli gitme alışkanlıkları var mıydı?

Her Cumartesi günü kütüphanede vali, belediye başkanı ile buluşur. Hem orada okurlar kitapları açarlar her bölümden kendilerine göre yorum yaparlardı.

Ne kadar dindardılar?

Aşırı derecede, yani burada İstanbul'da onun kadar yoktur.

Yahudi geleneklerinin hangilerini uygularlardı?

Kaşer'e bakarlar mıydı?

Sinagoga her Cuma mı yoksa sadece bayramlarda mı giderlerdi?

Evde bayram kutlamaları yapılır mıydı?

Bayram kutlamalarına çok önem verirdi. Onlara çok önem verirdi. Hepimizi yanında isterdi. Bayramlarda aslında bayram ziyareti yapılırdı. Fakat o bayramlarda insanları çağırırdı. Bugün bizim bayramımız. Gelin görün derdi. Çünkü görsünler Edirne'de Musevi'lerin nasıl bayramları olurdu. Peşah'ın, Kipurun, Roş-Aşana'nın ne olduğunu. Hiç kaçırmazdı.

(Eşi) Pesah'ta bir masa kurulurdu. Kendisinin başkanlığında 30 kişi olurdu. Ama makamla okurdu. O günlerde hep anıyoruz onu.

Yahudi cemaati mensubu muydular?

Cemaatte etkin görevleri var mıydı?

Hazanlığı vardı.

Ebeveynlerinizin politik görüşleri neydi?

Vardı.

Herhangi bir parti, politik, sosyal, kültürel organizasyona üye miydiler?

Birçok sosyal organizasyona üyeydi. Ama partiye değil. Ama bir partiye karşı eğilimi vardı.

Babanızın askerlik dönemine ait anılarını anlatın.

Askere gitmedi.

Komşuları Yahudi miydi ve ilişkileri nasıldı?

İyi idi. Ama babamdan çekinirlerdi. Aşırı derecede sert ve kuralcı olduğu için, hatta biz bile ev içinde çok konuşmazdı.

Arkadaşları kimlerdi? Yahudiler mi? Geniş toplumdan insanlar mı? Akrabaları mı, komşuları mı, cemaatte birlikte çalıştıkları kişiler mi, iş arkadaşları mı?

Çok Musevi arkadaşı vardı ama daha ziyade, valisi, belediye başkanı, paşası idi. O arkadaşlık yapmasa bile insanlar arkadaşlık için zorlanıyordu. Onun çünkü kişiliğinde vardı ve onun felsefi bilgilerinden yararlanmak istiyorlardı.

Tatile çıkarlar mıydı?

Hayır.

Evet ise ne sıklıkla nerelere giderlerdi?

Yalnız mı çocuklarıyla mı tatile giderlerdi?

Ebeveynlerinizin kardeşleri hakkında neler biliyorsunuz? İsimleri, doğum ve ölüm tarihleri, nerede yaşadıkları, öğrenim durumları, meslekleri, çocukları nedir?

İsak Romano; onun oğlu da Jojo Romano'yu bilir misiniz ? İstanbul'da peynircilik yapardı. Kardeşlerinden bir tanesi oydu: Edirne'de doğdu. Tarihini bilmiyorum. Ama oğlu burada. Onun da bir et kaçakçılığından dolayı hapis yatmıştı. Et skandalı olmuştu. İsak Sağ.

Salvador Romano: Salvator Romano, burada Grundig'in elektronik müdürüydü. Yaşıyor mu bilmiyorum.

Nesim Romano, çalışmadı kardeşi baktı ona. Öldü.

bir de kız kardeşleri vardı.

Loret Kalvoz (Galiba Soyadı Dersi) Fas'ta yaşadı, galiba öldü.

İnez (Kalvo) Romano. Ev kadını, İsrail'de yaşıyor.

Üç kendisi ile birlikte 4 erkek, 2 kız kardeştiler.

Edirne'de doğdular. Mesela İsak Romano İstanbul'a geldi. Salvador Romano İstanbul'a geldi. Nesim İstanbul'a geldi. Babam Edirne'de kaldı. Kız Kardeşlerden bir tanesi Doret, Fransa'ya gitti. İsrail'e giden İnez.

Ebeveynleriniz hangi akrabalarla düzenli olarak görüşürlerdi? Ne sıklıkla nerede ve hangi olaylarda görüşürlerdi?

O kadar sık görüşmezdi. O zamanlar o kadar ulaşım yoktu.

Annem 1986' da öldü.

5-İLK YILLARINIZ OKUL YAŞAMINIZ:

Şimdi röportaj yaptığınız kişiden çocukluk yıllarını anlatmasını isteyin.

Önlara kimin baktığını, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğunu, okulları, sınıf arkadaşları, öğretmenleri, ve yahudi cemaati ile ilişkilerini.

İlk okuldaki arkadaşlarımız umumiyetle Musevi'di. Aralarında Müslüman da vardı. Çok iyi bir diyalog içindeydik. İlkokulda bir Yahudi ayırımı yoktu. Çok iyi bir arkadaş grubumuzla da beraberdik. Türkler ayırım yapmazlardı.

Nerede ve ne zaman doğdunuz?

Yuvaya mı gittiniz, veya anneniz mi kardeşiniz mi sizi büyüttü?

Hayır yuvaya gitmedim.

Yoksa dadı ya da matmazeliniz mi vardı?

Annem baktı, matmazel yoktu. Temizlik işlerine bakan kadınlar vardı.

Evde idiysezen anneniz ya da size bakan kişi ile gün içinde neler yapardınız?

Okula nerede gittiniz?

Devlet okuluydu.

Yahudi okulu mu, devlet okulu mu yoksa özel bir okula mı gittiniz?

En çok sevdiğiniz dersler hangileriydi?

En çok sosyal, tarih ve coğrafya,

Özellikle sevdiğiniz ya da nefret ettiğiniz bir öğretmen var mıydı?

Vardı.Fizik dersinden nefret ederdim. Sigortaları attırdım. Öğretmen yoktu.

Laboratuardan çıktım, tuvalete gidiyorum diye. Bir deney yapıyorduk. O deneyden de hepimizi imtaan edecekti. Sigortaları gevşetti.

Kim ve nedendi?

Öğretmenleriniz ya da sınıf arkadaşlarınızda bir antisemitizm hissettiniz mi?

Lisan ya da müzik konularında özel dersler aldınız mı?

Müzikten özel ders aldım.

6-ARKADAŞLARINIZ, BOŞ ZAMANLARINIZ VE TATİLLER:

Görüştüğünüz kişiden arkadaşları, hobileri, boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri konularında öyküler anlatmasını isteyin.

Eşimin ağabeyisi benim arkadaşımdı. Biz kendi aramızda gruplar yapardık, partiler yapardık kız arkadaşlarımızla. Evlerde toplanırdık.

Okuldaki arkadaşlarınız kimlerdi? Yahudi mi yoksa geniş toplumdan mıydılar?

Okul dışı arkadaşlarınız kimlerdi?

Onunla arkadaşlığımız, ben 1938, o 1935 Tekin Sayınbaş. Benden fazla Yahudi tarihini bilen, benden fazla Edirne'de yaşayan Yahudileri bilir, benden fazla Yahudilerin yaptığı işleri bilir. Museviler hakkında kitapları var. Aşağı yukarı ben askere gitmeden önce arkadaşlığımız başladı. 60 sene olmasa da 55 sene Tekin'le her gün, ama gün, her sabah dokuzbuçukta görüşürüz. Her gün görüşürüz. Bazen telefonla, bir sabah o bir sabah ben aşağı yukarı 60 senedir görüşüyoruz. Can ciğer bir arkadaş. Başka kimse olmadı arkadaşım zaten. Yahudileri çok seven ve Yahudi tarihi için çalışan bir insan. Edirne konusunda kitapları var. Benim arkadaşımdı. Artık gelmiyor İstanbul'a Arkadaşlarınızla neler yapardınız?

Bayramlar ev ziyaretleri bir birimize gidip gelirdik.

Boş zamanlarınızda neler yapardınız? Hobileriniz, uğraşlarınız nelerdi?

Bir futbol severdim, bir de müzik severdim. Müzik sevdiğim için bana özel ders almışlardı. Taş plaklardan vardı. Gramafonu müziği çok severdim.

Herhangi bir spor, politik ya da kültürel etkinlik yapar mıydınız? Herhangi bir kulüp ya da dernek mensubu muydunuz?

Cumartesilerinizi ve tatillerinizi nasıl değerlendirirdiniz? Ailenizle mi yoksa başka yerlere mi giderdiniz?

O kadar tatil yapmazdık biz. Bizim Karaağacımız vardır. Tatil yeri Karaağaçtı. Tatile ailenizle mi çıkardınız yoksa gençlik kamplarına mı giderdiniz?

Tatillere arkadaşlarınızla mı çıkardınız?

Eğer hatırlıyabiliyorsanız bana

İlk arabaya bindiğiniz zamanı anlatın.

O çok ayrı. 1948-50 senesinde araba gelmişti. O zaman iki üç tane otomobil vardı. Sayılıydı.

İlk trene bindiğiniz zamanı anlatın.

Hatırlarım. O zaman biz Edirne'den İstanbul'a trenle giderdik. Tren'de İstanbul'a giderken Yunanistan'ın pit yolundan geçirdi. Yunanistan'da beş on dakika dururduk, ondan sonra Uzunköprü'ye giderdik. Edirne, Yunanistan, Türkiye Uzunköprü, ondan sonra devam ederdik.

En sevdiğiniz tatil yerini ve nedenini anlatın.

Dışarda, restoranda yemek yer miydiniz? Evetse, nerelerde yediğinizi anlatın.

Gitmezdik çünkü Trefa Kaşere bakardık.

7- KARDEŞLERİNİZ:

Görüştüğünüz kişinin kardeşleri hakkında bilgi edinmek istiyoruz.

Çocuklukları onunkine benzer miydi?

Nerelerde okula giderlerdi ve sonra onlara neler olduğunu anlatın.

Biz üç kardeşim. Büyük ablam İsrail'de bu anda. İkinci ablam vefat etti. İstanbul'da vefat. Birinci ablam İda, 1929'da doğdu. İsmet Paşa ilk Okulunda okudu. Orta okulu Edirne lisesinde okudu. Orta okul ve Lise aynı binadaydı. Orada okudu. Büyük ablamın iki tane oğlu var. Bir tanesi Aaron Kasuto, şimdi İsrail'de. İkinci ablamın iki kızı bir oğlu vardı. Bir kızı burada. İda'nın çocukları Yuda ve Aaron. Öbürünün Meri, İnes ve Moni. Regin'den olanlar.

8-YAHUDİLİK VE AİLEDEKİ GELENEKLER:

Bazılarımız dini bir eğitimle büyüdük. Bazılarımız da laik bir evde büyüdük. Görüştüğünüz kişiye deneyimleri ile ilgili sorular sorun.

Biz her zaman Mahazike Tora'ya giderdik. Hatta mahazike tora öğrencileri olarak, Roş Aşana ve Kipur'da Teva'ya çıkarırlardı. Sonra birçok bölümleri haham okumazdı. O şarkıları söyledik.

Çocukken evinizde hangi Yahudi gelenekleri uygulanırdı?

Ne sıklıkla ve hangi zamanlar Sinagog'a giderdiniz?

Hafta sonu kesinlikle giderdik, bir iki saat dersimiz vardı. Ya da tatilde her gün giderdik.

Babanız gittiğinde ona eşlik eder miydiniz?

Evet.

İbranice veya din eğitimi aldınız mı? Aldınızsa bu okulda mı yoksa okul dışı mıydı?

Mahazike Tora'da İbranice eğitim verilmedi. O kitapları okumayı öğrendik. Edirne'de İbraniceyi bir babam bilirdi. Başka kimse bilmezdi. Ama biz kitapları okurduk, ama ne olduğunu pek o kadar anlamazdık. İbraniceyi öğrenemedik. Yeşiva ya da Mahazike Tora'ya gittiniz mi?

Aileniz size neler öğretti?

Babanızla şabat günü dua eder, Tora okur muydunuz?

Cuma günü dört beş oldu mu biz eve girerdik. Saat dörtte beşte tüm aile eve gelirdik. Hepimiz yıkanırđık. Yeni elbiselerimizi giyerdik. Bir gün sonra da aynı elbiseleri giyerdik. Çünkü şabatı alıyoruz. Hepimiz sinagoa giderdik. Hatta bizim hanımlar içinde ayrı yer vardı. Hepimiz sinagogdan çıkınca bir neşe içindeydik. Cuma akşamları erken masa kurulmazsa kayınpeder kıyametleri koparırdı. Saat dört beş civarı masanın hazır olması lazımdı. Dini şeyler dört dörtlüktü. Hatta mesela, sinagoga gideceğiz, biz genciz daha tabii, mesela sinagog saat yedibuçukta başlayacak, yedi yirmibeş geçe biz evden çıkardık, hayır derdi babam, beş on dakika önce gideceksin kendini Allaha adayacaksın derdi babam. Dua başlamadan önce, orada oturacaksın, ve dışarıdaki düşüncelerin hepsini atacaksın. Orada yalnız ve yalnız Allah'la karşı karşı kalacaksın. Sakın derdi bize bunu her zaman tembih ederdi. Lütfen havraya girdiğinde derslerini düşünme. Havraya geldiğinde parayı düşünme, havraya geldiğinde işini düşünme. Sakın Allah'ım bana işime yardım et deme. Allah bunların hepsini bilir. Sen ona layıksın o da sana bu yardımı yapar. En büyük günah "Allah'ım benim param yok, bana para yardım et, işim kötü gitmiyor" Allah onu bilir, sen ona layıksın bunu kendinden yapardı. En büyük erdemi sabahları havraya erken gitmekti. Çok dakikti. Bar-mitzva (erkekler için) ya da bat-mitzva yaptınız mı?

1951 senesinde Bar-mitzvamı yapılmıştı. O zaman hakikatten çok varlıklıydık. Herkez elli kurus alırken, ben yüz kurus alırdım. Güzel bir bar-mitzva olmuştu ve, bende iyi bir intiba bırakmıştı. O yazılan yazı beni çok etkilemişti. Babam yazmamıştı. Haham vermişti. Çok duygusal bir konuşmaydı. Gecesini Edirne'deki evimizde kutlamıştık. O zaman evlerde kutlanırdı. Kalabalıktı, babamın da vazifesi dolayısı ile bütün Museviler gelmişti. Cemaat gelmişti. Cemaat dışında da arkadaşlar olduğu için. En sevdiğiniz bayram hangisiydi ve neden?

En çok Roş Aşana'yı severdim. Kipur biraz şeydi. Tabii biraz sıkıcıdır. Böyle konuşmayalım. Roş Aşana'yı çok severdik. Eğlenirdik, Birde purimi. Purim çok güzel geçerdi.

9-İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI TÜRK YAHUDİLERİNİ NASIL ETKİLEDİ?:

Bu bölümde, 1940'larda Türk Yahudilerinin tarihçesi hakkında bilgi edinmek istiyoruz.

Annemin kız kardeşi, Yunanistan'daydı. Almanlar onu aldılar Avusturya'ya götürdüler. Orada öldü.

Avrupa'da Soykırım olduğu dönemlerde Türkiyede antisemitizm artışı gözlemlediniz mi?

Eğer öyleyse bunu nasıl hissettiğinizi anlatın.

Rahmetli babam tanıştı. Babam belki yüzlerce kişi ile tanıştı.

Savaş hakkında genel olarak neler duyduğunuzu hatırlıyor musunuz? O dönemdeki fikirleriniz nelerdi?

Avrupa'da Yahudilere yapılanları ilk duyduğunuz zamanı hatırlıyor musunuz? Bunu nasıl duyduğunuzu ve neler düşündüğünüzü anlatın.

Avrupa'dan kaçabilen muhacirlerle hiç görüşebildiniz mi?

Struma'nın öyküsünü duydunuz mu? Duydunuzsa ne duyduğunuzu ve neler hissettiğinizi anlatın.

Duyduk.

Savaş zamanı konulan Varlık Vergisi sizi ve ailenizi nasıl etkiledi?

(Eşi Luna Romano anlatıyor.)Etkilenmedik, çünkü babamın vazifesi dolayısı ile. Eşimin babası Edirne'de yaşarken Varlık Vergisi çok kondu, tabii ödeyemedi. Sarıkamış'a gönderdiler. Babam Sarıkamış'a gittikten sonra, halam Gina Razon o malı evin içinde paraya çevirip, evi kapatıp, Ortaköy'e taşındı benim ailem. Orada yaşamışlar babam Sarıkamış'a gidince. Ablam annem ve ağabeyim. Ben daha doğmamıştım.

1943 baharı ve yazında gayrimüslimlere yönelik birçok tutuklama ve yerinden etme olayları gerçekleşmiş. Bu dönemin sizi ve ailenizi nasıl etkilediğini anlatın. O dönemde aileniz ne oranda vergi ödemek zorunda bırakıldı?
(M)müslümanlar için, (D)Dönmeler için, (G)Gayrimüslim için

10-ÇOCUKLARINIZI YETİŞTİRME (ONLARIN EVLENİŞİNE KADAR):

Röportaj yaptığınız kişinin bugün Yahudi geleneklerini ne denli uyguladığını öğrenmek istiyoruz. Mutlaka hatırlamanız gereken şey, hiç uygulamıyorlarsa onları utandırmamak.

Eşinizle nerede ve nasıl karşılaştınız?

Ağabeyisi benim sınıf arkadaşım. Beraber büyüdük ağabeyisi ile. Evlerimize girip çıkıyorduk. Evlerimiz çok çok yakındı. Kıvılcım orada atıldı.

Nerede evlendiniz?

Eşiniz Yahudi mi?

Eğer öyle ise bu evlenmenizde önemli bir etken miydi?

Eğer Yahudi değilse ebeveynleriniz ve akrabalarınız bunu nasıl karşıladılar?

Düğününüzü anlatın.

Birazıcık hüznü bir düğün oldu. Evet güzel oldu ama. Babası düğünden bir ay önce vefat etmişti. Bir sene evvel vefat etmişti. Ondan dolayı matemdeydik. Yalnız onların sülalesi ve benim sülalemlendi. Birbirimize çok bağlı kişileriz. Halen de öyle. Mesela onların sülalesinde ağabey kardeşten çok, anne baba her şeyin üstündedir. Ama onların anne babası öyle yetiştirdi. Biz öyle değildik. Biz resmiyet içinde yetiştirildik. Onlarda samimiyet var, biz de otorite vardı. Bizim ailede daha çok mütavazilik hoş görülük vardı. Kaynaşma yoktu. Her şey çok mükemmel hazırlanmış. Onun için düğün biraz hüznü geçti. Tabii o düğünde, babasının olmaması birbirine bağımlı bir ailede olmaması çok üzücü bir olaydı. O kadar neşeli geçmedi. Bütün düğünlerde bir gece organize edilirdi. O zaman biz varlıklıldık. Varlıklı olduğumuz halde, düğün yapmadık. Ondan mahrum kaldık. Belki yapabilecektik. Ama yine de içimizde bir hüznü olacaktı. O akşam trenle İstanbul'a gitti. Edirne'de kalmayalım, İstanbul'a gelelim dedik.

Eşinizi anlatın.

İsmi ne?

Nerede doğmuş?

Ana dili ve öğrenim derecesi nedir?

LUNA ROMANO: YAŞAM ÖYKÜSÜ

1944 Edirne doğumluyum. Çocukluğum çok güzel geçti. Edirne'de ahşap bir evde oturuyorduk. Üç katlı idi evimiz. Bir ağabeyim, bir ablam var. Onlar şu anda İsrail'de yaşıyorlar. Nadia Behar ve Menahem Razon. Onlarla birlikte çok güzel bir çocukluğum oldu. Hep beraber bayramlarda, hafta sonları, şabat günleri, hep beraberce yemekler yer, şarkılar söyledik. Neşeli geçti çocukluğumuz. Arkadaşlarım vardı. Oniki erkek, oniki kız arkadaş grup olarak, gezerdik, eğlenirdik. Herkes gibi Şeyh Kasım ilkokulunu okudum. Bütün judyoların gittiği okul orasıydı. Ondan sonra ortaokul lise tahsilini Edirne'de yaptım. Yine aynı grup arkadaşlarımla, senelerce hep gezerdik, çıkardık. Hafta sonları onlarla evlerde toplanırdık, partiler verirdik. Biz Edirne'de sayılan sevilen insanlardık. Bu arkadaşlığımız halen devam ediyor burada da. Çocuklarım oldu. Özet olarak. 1962 yılında. 9 Eylül 1964'te evlendik. (Yasef Romano ekler: İzmir'in kurtuluşu olur.)

1964 'te büyük kızım İnes dünyaya geldi. 1974'te ikinci kızım. Edirne'de onların tahsilleri ile uğraştım. Küçük kızımın daha iyi okuması için, ilkokulu bitirdikten sonra, burada Beşiktaş Anadolu lisesini kazandı. Buraya gelmek zorunluluğu oldu. Ben Edirne'den kopmak zorunda kaldım. Burada yalnız bırakmak istemedim. Burada okuması için yardım ettim. Buraya yerleşmek zorunda kaldım, kısmen sayılır. Gittim geldim. Sonra büyük kızım evlendi. Onunla da gidip geldik. Hep böyle hayatımız gidip gelmekle. Ama ben şimdi çoğunlukla gidemiyorum. Yoruldum artık gidip gelmelerden daha çok İstanbul la bağlantım.

Benim annem çok sofı, dini çok bağlı bir insandı. Daha doğrusu Siyonist bir insandı. Ailede bir söz söyletemezsiniz ona. Hep korurdu. Hep dinine bağlıydı. Cumartesi günleri hatırlıyorum, sobayı yakmazdı, ateşı yakmazdı, dışarıda kadınlar gezerdi, sobaları yakmak için. Onlardan birini çağırır, sobayı yaktırırdı, cumartesi günleri. Hiç dokunmazdı, ateş yakmazdı, annem Cumartesi günleri. Her şeyi bütün bayramları, bütün detayları ile kutlardık. Mesela bir pesah günü Edirne’de bir fırın vardı. O fırın tatamiyle yıkanır, temizlenir, pesah’a hazırlanırdı, ve orada masa üretilirdi. Masalarda yuvarlak ekmek biçiminde, ekmekten daha basık, fakat onlar durunca sertleşirdi. Matsa unu bulunmazdı Edirne’de o ekmekleri biz rendelerdik. Hatta bana rendeletirdi annem. Rendeletip onlardan tatlılar, kekler yapılırdı bu undan. Yani matsayı un haline getirip yapardık. Halam ve onun üç çocuğu ile birlikte bayramı kutlardık. Tabii büyük masalar hazırlanır. Bir de Roş Aşana’yı hatırlıyorum. Roş Aşana’da annem, aklına gelen her türlü tatlıyı yapardı. Bir dolabımız vardı. Boydan boya o dolap tatlılarla donatılırdı. Ağabeyim tatlı meraklısıydı. Yeteri kadar yenmiş, fakat o daha fazla istediği için, dolabın üstüne tırmandı. Dolabın bir yerinden tutundu, o dolap, olduğu gibi üstüne düşüverdi.

Çok güzel bir anımız daha var. Edirne’de o zamanlar buzdolabı yoktu benim çocukluğumda. Yemekler kuyuya indirilirdi. Cuma’dan yemekler pişiyor, hava da sıcak. Bozulmasın diye annem, yemekleri balığı, kuyuya indirmiş. O gecede bize misafir gelecek İstanbul’dan. Cumartesi günü misafirler geldi. Yemekler kuyudan çekiliyor. İp koptu, yemeklerin hepsi kuyuya düştü. Annemdeki telaşı halen unutamıyorum. Ben misafirlere ne yapacağım, ne vereceğim. Allahtan çok tedbirli bir insandı. Bir de tel dolabımız vardı. Tel dolabında etli yemekler, fırına girmiş yemekler, çabuk bozulmaz tabii. Orada onlar vardı, onlar çıkarılmıştı misafirlere. Bir de bir kalın dolabımız vardı. Oraya buzhaneden buz kalıpları alınır, yemekler orada bekletilmeye başlandı.

Çok iyi bir bahçemiz vardı. Bahçede, akla gelebilecek her türlü meyve ağacı vardı. Babam çok meraklıydı bahçe ürünleri yetiştirmeğe. Domates, biber, patlıcan, hepsini taze taze toplar, oradan yerdik. Bir asmamız vardı. Asmamızın altında, biz akşamları yemek yerdik. Dediğim gibi hayvanlarımız vardı. Kumesimiz de vardı. Kedimiz, köpeğimiz. Ağabeyim çok meraklıydı hayvanlara. O sokakta bulduğu bir köpeği bir gün eve getirdi. Bu bizim evde kalacak dedi. Küçücüktü o zaman, büyüdü kocaman oldu. Eve sığmadı, bahçeye sığmadı, kapıda bekçi köpeği yaptık onu.

Anılarım öyle, çok güzel bir çocukluğum geçti. Bahçede ve açık havada büyüdük. Parklarda büyüdük. Evde konuşulan Judeo Espanyoldu. Annelerimiz çok Türkçeyi bilmiyorlardı. Daha çok Fransızca ve İspanyolca, Türkçe güzel konuşamıyorlardı Türkçe’yi çünkü evde hep İspanyolca konuşulurdu çok.

Ebeveynleri hakkında bilginiz var mı?

Eşinizin mesleği ya da işi hakkında bilgi verin.

Ne tür bir işte çalışıyordu ya da halen çalışıyor?

Eğer kendi işi ise işin nasıl kurulduğunu, senelerle nasıl geliştiğini anlatın.

İş kendi mi açtı yoksa babasından ya da babanızdan mı devraldı?

Siz hiç işinde ona yardımcı oldunuz mu?

İşte başka kardeşlerde çalışır mıydı?

Çocuklarınız bu işte çalışıyorlar mı?

Kaç çocuğunuz oldu?

Nerede ve ne zaman doğdular?

Çocuklarınızla hangi lisanda konuşunuz?

Büyük kızım İnes 1964’te İstanbul’da Güzelbahçe Kliniğinde doğdu. Edirne’de büyüdü, ilk orta lise ve üniversiteyi, Edirne’de okudu. Maden mühendisliği bölümünü. Sonra evlendi, bir çocuğu var. Edirne’de çok güzel, çok mutlu bir hayatımız. Çocuklar, devamlı açık havada ve bahçelerde büyüdü. Sonra evlendi çocuğu var, şimdi tanıdığınız gibi çalışıyor. Küçük kızım 1973 doğumlu, oda İstanbul’da doğdu, oda ilk okulu Edirne’de bitirdi, Ortaokul Lise ve üniversiteyi İstanbul’da okudu. Beşiktaş Anadolu Lisesi’ni bitirdi. Üniversitede Mimar Sinan Üniversitesini okudu. Sosyoloji bölümünü bitirdi, öğretilenlik yapıyor şu an. Evli onun da bir kızı var.

Çocuklar büyürkenki günlük yaşamınızdan bahsedin.

Edirne’de bizim yaşadıklarımızı bizim çocuklarımız yaşayamadılar. Çocukların ilkokula kadar Musevi Arkadaşları vardı. 5-6 taneydi. Okulda çoğunlukla Museviydi. Sonra buraya gelmek zorunda kalınca, belli bir yaştan sonra zor oldu. Çünkü o yaştan sonra o arkadaşlığı bulamadık. Orada bir hadise oldu. Din dersine girmişti. Din dersinde öğretmen bir konuşma yapmıyor. Yahudilerin kötü insan olduklarını, Yahudilerle arkadaşlık yapılmamasını söyledi. Okulda onun Yahudi olduğunu bütün öğrenciler biliyor. Hatta bazı öğrenciler öğretmeni uyardılar. Konuşma. Bu orta 1 de oluyor. Benim gücüme gitti böyle bir şey. Okul müdürü, Müslim Bey, benim canciğer arkadaşımdı. Ama ona götürmedim. Benim başka bir arkadaşım var, ona söyledim. Aynı gün devreye girdi. Bir gün sonra o öğretmen açığa alındı. (Kızı: şöyle bir şey vardı. Kardeşimin de benim de din dersine girme mecburiyeti yoktu. Fakat ayırmıcılık olmasın diye, hiçbir zaman çıkmadım, her zaman o din dersine girdim. Biz de herkes gibi duaları ezberledik.) ama biz o öğretmeni açığa aldık. Ondan sonra da İstanbul’a geldik. Geliş o geliş.

Büyük kızım İnes, folkloru çok sever, birçok uluslar arası, küçük kızım Sima da folkloru sever ama daha İsrail folklorunu daha çok sever. Hatta Musevi Lisesinde de İsrail Folklorunun öğretmenliğini yaptı.

Yaşam koşullarınızdan (apartman mı ev mi),

Evlendikten sonra villa tipi bir evde oturduk. Çok güzel bir evimiz vardı. Kültürel faaliyetlerinizden; sinema, tiyatro, sergi, konserlere gidip gitmediğinizden bahsedin.

Çok sık İstanbul’a gelirdik, hemen hemen her hafta sonu, Cumartesi Pazarları İstanbul’a gelirdik. Burada Sinema tiyatro ne varsa hepsine giderdik. Sonra Edirne’ye dönerdik. Edirne’de sinema vardı, kapanınca faaliyet olmayınca buraya gelirdik. Arkadaşlarla grup yapardık.

Ailenizle boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirdiniz?

Ben daha çok Edirne’de olduğumdan buraya İstanbul’a geldiğimde, daha ziyade sinema tiyatro ve toplantılara gidiyoruz. Eşimi alıp gidiyorum. Boş vakit hiç yok.

Ailenizle tatile nereye giderdiniz?

Tatil çok yapardık. Arkadaşlar arasında en çok tatili biz yapardık. Enes Saroz’a gidiyoruz. Bir de Mayıs ayında Antalya’ya gidiyoruz.

Yurtdışı seyahat eder miydiniz? Yalnız mı çocuklarla mı yapardınız?

Birkaç tane seyahatim oldu. Daha ziyade Yunanistan, Bulgaristan, Hollanda, İngiltere ve İsrail. Yunanistan ve Bulgaristan’a yalnız, ama iş dolayısı ile gidiyorum. İsrail’e ise eşimle ve çocuklarımla beraber gittim.

Tatilinizi Adalarda geçirdiyseniz eğer, oradaki yazları anlatın.

Adalara gidemezdik, uzak gelirdi. Tekirdağ Şarköy, o taraflara gideriz.

Kimlerle görüştüğünüzü, çocuklarınızın kimlerle oynadığını anlatın.

Yurt dışında iken bizim yanımızdan ayrılmazlardı, ama Saroz’da iken arkadaş grupları vardı. Orada eğlenirlerdi.

Ailenizden ayrıldıktan sonra hangi akrabalarla görüştünüz? Onlarla ne sıklıkta ve hangi vesilelerle görüştünüz ve birlikte neler yaptınız?

Çocuklarınızdan herhangi biri Yahudi okullarına gitti mi?

Gitmedi sadece torunum gidiyor.

Ne tür Yahudi ağırlıklı etkinliklerde yer aldı? (gençlik grupları,yaz kampları gibi)

Çocuklarınızı Yahudi geleneklerine göre mi büyüttünüz? Örneğin, hangi Yahudi Bayramlarını kutladınız?

Evet.

Çocuklar Sinagog’a giderler mi ve ne sıklıkta giderlerdi?

Giderler.

Bar-mitzvah ve bat-mitzva olmuşlarsa onları anlatın.

Batmisva olmadılar. Edirne’de böyle şeyler yoktu. Bilmiyorduk, kızlara batmisva yapıldığını.

O günü ve Brit-Mila günlerini bize tasvir edin.

Bize seder gecelerini ya da aile kurarken evinizde kutlanan özel günleri anlatın.

Bekar iken yaptığımız Seder geceleri çok muhteşemdi. Babamız hepimizi toplardı. Babam okurdu, bütün hazanlardan daha fazla bilgisi vardı. Neden hahamlık yapmadı, çünkü benim şirket ortağım. Ben de Cumartesi günleri dükkan açıyordum. O da benim ortağım, gerçi çalışmazdı, kendisi Cumartesi günleri elektrik dokunmazdı, yemek ısıtmazdı, hiçbir şey yazmazdı. Ama benim iş ortağım olduğu için, ben de çalışmak mecburiyetinde olduğum için, kendisi sefer tora açmazdı. Sırf ben Cumartesi günleri çalıştığım için. Cumartesi günleri çalışmak günahdır. Bir hahamdan çok daha fazla bilgisi vardı. O seder geceleri hepimizi toplardı, çok güzel makamla okurdu. O günleri arardık. Çok kalabalık olurdu. Yirmibeş otuz kişi olurdu, bütün aile orada olurdu. Şimdi seder gecelerini İstanbul'da yapıyoruz. Tabii daha az kişi, kalabalık olmuyoruz. (Eşi Anlatıyor); Benim annemde o şekilde, akrabalarımız hepimiz toplanır, annem çok çeşitli yemekler yapar. Halam çocukları ile beraber gelirdi. Harika bir masa hazırlanırdı. Annem de çok sofı, dinine bağlı bir insandı. O da cumartesi günleri ateş dokunmaz, zaten Cumartesi günleri sobayı yakacak insan arardı, sokaktan insanlar geçer, onları çağırır, sobayı onlara yaktırdı. Edirne günlerinde aklımızdan silinmeyen bir anıdır bu. Eşiniz ya da siz anneniz kadar geleneksel aşçı mısınız? En çok sevdiğiniz Sefarad geleneksel yemek nedir?

Aynıları biz devam ettiriyoruz. (Eşi Luna), aynıları ben devam ettiriyorum. Annemin hazırladığı yemekleri hazırlıyoruz.

Eğer çocuklarınızı büyüttüğünüz dönemde ebeveynleriniz sizden daha dindar idiyse, çocuklarınıza bu nasıl verildi ve anlatıldı?

Ebeveyniniz ve/veya eşiniz nerede gömülü?

Babam İsrail'de gömülü, annem Ulus'ta

Yahudi mezarlığında mı?

Cenazede bir hazan ya da haham var mıydı?

Dini bir törenle mi gömüldü?

Siz ya da ailenin herhangi bir ferdi Kadiş söyledi mi?

Söylendi

Ya da herhangi birini Kadiş söylemesi için tuttunuz mu?

Ölüm yıldönümlerinde mevlut yapar mısınız?

Her sene yapıyoruz.

Nerede ve kimlerle arkadaşlık yaptınız?

Şu anda yok. Bir Rifat Mitrani var. Ama arkadaşlık yapamıyorum. Ben Edirne'deyim, o İstanbul'da

Arkadaş seçiminde Yahudi olmaları önemli miydi?

Arkadaşlarınızla ne tür faaliyetler yapardınız?

Özürlerle uğraşıyorum. İki türlü arkadaşımız var bizim bir de Judyo'lar var. Edirne'de çok Judyo arkadaşımız vardı. Violet filan. Hepsi İstanbul'a geldi ve burada arkadaşlığımızı devam ettiriyoruz. Bazıları İsrail'e gitti. Edirne'den gelip de burada yerleşenler, Edirne'den gelen arkadaşlarla arkadaşlık yapıyoruz daha çok. Buradaki muhite pek giremedik daha doğrusu. İstanbullulara giremedik.

Sosyal yaşantınız nasıldı?

Yahudilik ya da İsrail konusu geniş toplumdan arkadaşlarınızla konuşulur muydu?

Tabii biz pazartesi Dostluk yurduna Perşembe günleri Ulus'ta seminerler düzenleniyor, oraya gidiyoruz, kadınlar olarak.

Eğer konuşulduysa bize nasıl olduğunu anlatın.

Çocuklarınızın yetişkin yaşamından bahsedin.

Nerede yaşadıklarını, ne yaptıklarını, kendi aileleri olup olmadığını, Yahudi bir aile oluşturup oluşturmadıklarını söyleyin.

14.İSRAİL VE BATI DÜNYASI:

Hep aklınızda olması gereken bizim için kişisel öykülerin önemidir.Görüşüğümüzün kişinin tarihi olaylara bakış açılarını değil onların bu olaylardan kişisel yaşamlarında nasıl etkilendiklerini öğrenmek istiyoruz.

Bu soruların amacı Siyonizm yanlısı cevaplara şartlamak değildir, amacımız sadece bu konularda neler hissettiklerini öğrenmek.

İsrail devletinin kuruluşu sizde nasıl duygular uyandırdı?

Çok büyük bir duygu şey yaptı, insanın bir vatani olması. Büyük bir güven yani. Burada nasıl yaşıyorsak, onların güveni ile yaşıyoruz. İsrail'in güveni ile yaşıyoruz. Hükümet olmasaydı, burada başka gözle bakılabılırdık. (Eşi: Ben hiç unutmak İsrail savaşı başladığı zaman, evde sünnet yapılıyordu. Altı gün savaşı başlamıştı o gün. O gün savaş başladı, biz de büyük telaş, büyük bir korku, büyük bir korku. Sünnet yapıldı, biz evlere dağıldık ve hiç birimiz evden çıkmamağa karar verdik. Bize bir şey yaparlar diye bir korku, bir panik oldu, çok büyük bir panik oldu. Çünkü çeşitli konuşmalara vesile oluyorduk, çeşitli laflar atılıyordu bize. Biliyorsunuz sizin de bildiğiniz türden konuşmalar. Bu bizi korkutuyordu. Savaş bitince rahatlıyordu. Oranın güvende bize büyük bir rahatlık verir. Güvendir, sığınacağımız yerdir.)
Oraya aliyah yapmayı hiç düşündünüz mü?

(Karısı anlatıyor), Bir sene niyetimiz oldu. Edirne'deyken buraya gelmeden evvel, annesi babası yaşıyordu, o zaman hazırlık yaptı hepimiz gideceğiz diye, sonra da kayınvalidemle, kayınpederim İsrail'e gittiler torununun düğünü vardı, kayınvalidem orada rahatsızlandı. Bir felç durumu geçirdi. Hava yaramadı diye düşünüldü, ondan sonra vazgeçtik. İsrail hükümeti babama dayalı döşeli ev vermişti, oraya yerleşelim diye, ama kismet olmadı.

Hayırsa neden?

Evetse orada ne kadar kaldınız ve ne zaman geri döndünüz?

İsrail'e yerleşmek için giden arkadaş ya da akrabalarınızdan bahsedin.

(eşi) Bütün akrabalarımız, annem burada vefat etti, ama orada yaşıyordu.

Çok tanıdığınız gitti mi? Onlarla haberleştiniz mi?

Tabii ki

1955 ve 1964 yıllarında Rum aleyhtarı ayaklanmalar sonucu bazı Yahudiler de probemlerle karşılaştı. Siz de bunlardan birimiydiniz? Eğer öyleyse lütfen bize anlatın.

(Eşi), Tabii ben hatırlıyorum. Düğün olacaktı ve gelinlik almaya gideceklerdi. Sipariş verilmişti, sahibi Rumdu, gelinliği almaya gittiğimizde gelinlik filan bulamadık. Hepsi talan edilmiş vaziyetteydi, sonradan başka bir gelinlik almak zorunda kaldık.

(Eşi) 20 sınıf askerliğe benim babam gitti. Dayım gitti. İki dayım da gitti. Hatta onların resimleri Aşkale'de. Hatta rahmetli Dayım anlatırdı, kirli dereden su içilmişti. Kurbağa yüzen derelerden su içmek zorunda kaldılar. Bunu anı olarak hatırlıyorum, anlatırlardı.

Bir dönem Vatan Türkçe konuş olayı olmuştu. Ondan çok moralimiz bozulmuştu. Hep kağıtlar yazıldı. Hatta camilerde bile vaiz verilirdi. Yahudilerden alışveriş yapmayın diye. Kağıtlar asılmıştı. "Yahudiler'den alışveriş yapmayın" "Vatandaş Türkçe konuş" diye.

Siz Ticaret olarak etkilendiniz mi o olaydan.

Biz 1955'de atıldık. O zaman geçmişti. Hatta bir mektup gelmişti. Bizim çok sevdiğimiz bir sınıf arkadaşımız var. Hakikatten Tekin Sayınbaş, vedrelerden çok bizlerle arkadaşlık yapmaktan hoşlanırdı. Diş doktorudur kendisi. Bizimle arkadaşlık yapmayı severdi. Bizimle arkadaşlık yaptığı için ona tehdit mektupları gelmişti. Ona tehdit mektupları geldiyse demek ki biz çok kötüyüz. O bizi bayağı korkutmuştu. Sonra o arkadaş biraz bizimle görüşmemeğe başladı. Korkuyordu çünkü. Şimdi halen görüşürüz.

Peki Trakya olaylarından etkilenen oldu mu ailenizde?

Trakya olaylarını babam yansıttı. Bana yansıtmadı.

İsrail'in 1967 savaşı sonrası problemlerle karşılaştınız mı?

15.ŞİMDİKİ YAŞAMINIZ (ÇOCUKLARINIZ BÜYÜYÜP EVDEN AYRILDIKTAN SONRA):

Yahudi cemaati ile bugünkü ilişkileriniz nasıldır? Örneğin özel bir derneğin ya da kulübün üyesi misiniz?

Çok iyi ilişkiler, yani kötü değil de, o kadar diyalogumuz yok. Ben temsilciler meclisindeyim. Ama neden dolayı oradayım. Edirne bir cemaattir. Kırklareli bir cemaattir. Onların başkanları otomatikman temsilciler meclisine üye oluyorlar. Edirne'de bir cemaat olarak kabul ediliyor. Bir kişide olsa, ben de onların temsilcisiyim. Ben daha evvelden bütün toplantılarına gidiyordum. Konuşmalar yapılıyordu ama konuşmaların hep orada kaldığını gördüm. Her kafadan bir ses geliyor, çok güzel

öneriler geliyor, ama bir şey yok. Edirne'deki sinagog olayında da hiç kimse ilgilenmedi. O sinagogun çökmesi bizi çok üzdü.

Ben size başka bir şey söylemek istiyorum. Edirne'de Kapalıçarşı diye çarşı var. O çarşı Osmanlı zamanında yapılmıştır. O çarşı olduğu gibi vakıflara aittir. Belki içine bu olay üç beş ay önce yaşadığımız bir hadise. Bütün dükkanlar vakıflara aittir. Hazine bütün vakıfları inceliyor. Bir tanesi "Edirne Musevi Cemaatinindir" diye geçiyor. Benim oradaki resmi dairelerle ilişkim iyi. Yasefçiğim dedi, hazine avukatı bir şey buldum dedi, bu dükkan size ait bir dükkan cemaat adına size kayıtlıdır. Yani vakıflardan onu iade alabilirsiniz dedi. Bir seneden beri de Vakıflar orayı kiraya veriyor, kirasını da alıyor da. Bunu ben öğreniyorum, istesem, Benim elimde Edirne Musevi Cemaatine ait olduğuma dair belge var, davayı açarım, Musevi cemaati adına dükkanı satar parayı alırım Musevi cemaati adına. Ben bunu yapmadım. Tuttum. Hemen hahambaşılığa bildirdim, böyle böyle bir şey var, gelin el atalım dedim. Bir avukatı Ester Zonana'yı gönderiyorlar Edirne'ye, davaları açılıyor. Vakıflarlar diyor ki, siz çekilin aradan, size 180 milyar para vereceğiz. Pürüzler çıkıyor tabii, ben devreye giriyorum. Bu iş neticeleniyor, bu para İstanbul'da hahambaşılığa geliyor. Bunu ben ortaya çıkardım, ben size bildirdim, bir teşekkür edilmez mi? Ama pürüzleri olduğu zaman avukat beni gece on-onbirde arıyor, hahambaşılıktan arıyorlar 'aman yardımcı ol' işi bitiriyorum, işi çıkaran benim, ben bir şey istemiyorum. Ama katiyen ve katiyen bizim Musevi cemaati böyle işi bitinceye kadar, paşaiko, nasılsın paşaiko bir ihtiyacın var mı? iş bitti mi dostlukta bitti. Onun için ben biraz soğuk ve kırılganım cemaate karşı.

Geçen sefer de söyledim, Edirne'de bir sinagog var, o sinagog yıkılıyor, hahambaşılığa söyledim, onu kalkındıralım. Edirne'de bir Musevi'yim, pek bir şey yapamıyorum. Ben Valiliğe rest çektim ve sağ olduğum müddetçi siz buraya el atamazsınız dedim. Devlete rest çekiyorum. Bu kanuni hakkım benim, burada bir cemaat var. Gelin bu havrayı kurtaralım, Amerika'dan mı alırız. Kurtarmak için hahambaşılığa söyledim. Yapamayız, edemeyiz dediler. Tarihi bir şey çok meşhur dünyada Bu havra tarihi bir yapı. Sonra üniversiteden rektör arkadaşımı buldum. Rektör tamam diyor, gittik vakıflarla protokol yaptık, onu üniversiteye devrettik, Üniversite dedi, ben yapacağım. Ama rektör korktu, bu kadar camii varken, üniversite bunu yapıyor derlerse, çok aleyhime olur. Ama şimdi diyelim ki tamir maliyeti 100 lira; 99 lirasını ben vereceğim, bir lirasını da sizin cemaat versin. Diyelim ki işte Üniversite, Yahudi cemaati işbirliği. Bu yapıldı denirse, olur. Tuttum koskoca rektörü İstanbul'a getirdim. Hahambaşılığa o zaman Asseo vardı. Tabii o toplantılara katılmadı, avukatları vardı. Rektör anlatıyor, Yasef'in hatırı için ben sinagogu yaptıracağım diyor. Oradakiler ne cevap verdi biliyor musunuz? "Bizden para istemeyin, bizden akıl fikir alın." Rektör dedi, bu bende var, para da var ben yüzde yüzünü de yaparım, ama kamuoyu önemli. İstanbul'da sinagog için bir faaliyet yapılmıştı. Para toplamak için Edirne'deki insanlar otobüslerle geldiler, o faaliyete katıldılar, para gelsin ve yapılsın diye. Fakat cemaatten hiçbir şey gelmeyince olmadı. Sonunda bina çöktü. O binanın çöküşü günü hiç unutmam nasıl içim sızladı anlatamam. Bizim cemaatimizde sadece para gelsin deniyor. O kadar başka bir şey yok. Sahip çıkılmadı. Dışarıdan biraz destek istenebilirdi. Hiç olmasa sinagog ayakta durabilirdi diye.

Ben temsilciler meclisinden niye ayrıldım. Her ayda bir ya da iki ayda bir toplantılara bir yazı gelir, toplantılara katılalım diye. Temsilciler meclisi bir yerlerde yapılıyor. Bir sefer Or-ahayim de, bir sefer de Hahambaşılık binasında, bir sefer, Barınyurtta. Aşağı yukarı 50 – 100 kişi olurdu. Daha ziyade başkanlığı Naim Güleriyüz yapardı. Konuşmak isteyen varsa konuşurdu. Ben kalktım, asimilasyon için konuştum, dedim ki gelin hep beraber bu sorunu aşalım dedim. Ne yapalım bu insanlar için daha fazla, dernekler kuruluyor, çalışırız dediler hiçbir şey yok. Üç ay sonra, beş ay sonra, tutanaklar okunuyor, bu konuda çalışmalarımız var diye, bir şey yok.

Herhangi bir konferansa katıldınız mı?

Katıldım, Sadece Temsilciler meclisinde bir konferans verdim.

Gönüllü olarak herhangi bir sosyal programda yer alıyor musunuz?

Almak istedim, beraber çalışmak ta istedim. Hatta bir konuşma da yaptım, beni çağırdılar. Bundan iki üç sene önce İda Ben Romano vardı, "Yasef sen özürülüler konusunda uzmansın, bizim Musevi cemaatinde, özürülülere yer verilmiyor." Benden bir

konferans istediler, özörlöler konusunda bir konuşma yapayım istediler. Anlattım, Edirne gibi bir yerde 2.000 kişiye hizmet veren, bir okul açıldı. Ben cebimden bir kuruş harcamadım. Ama hakikatten Türk vatandaşlarımı arkadaşlarımız bunlara karşı çok duygusal. Böyle bir şeyi yapmak istiyorum dediğimde, herkez elini cebine attı, bugün Türkiye'nin değıl, dünyanın sayılı, Özörlü çocuklar merkezi Edirne'de kuruldu. 2.000 tane özörlü çocuk var. Onun yöneticisi benim, kurucusu benim, orada çalışan 30-40 tane doktor var. Hepsi bana bağılı. Her gün orada çalışıyorum. Ben de bu işi bilmiyordum, ama gönöüllü olarak çalıştım orada. Gelin böyle bir şeyi İstanbul Musevi cemaati için yapalım dedim. Bizde de çok duygusal insanlar var. Biz bir lira ile başlayalım, bu yavaş yavaş olur. Bizde de özörlü çocuklar var. Aileler bunları çıkarmıyor, utanıyor. Ama biz bunları bir yerde toparlayalım. Çalışmak istedim, buna beni İda Benromano yardım etti teşvik etti, yardım etti. Birçok insan geldi, dinledi, olmadı. yok.

Bugünkü dini uygulayış şeklinizden bahsedin.

Hangi sıklıkla ve nerede Sinagog'a gidiyorsunuz?

Burada ayda bir Onbeş günde bir Ortaköy sinagoguna Cumartesi günleri. Bayramlarda da Ortaköy sinagoguna gidiyorum. Bir de Şişli'ye gidiyorum. Ailenizle haberleşmek için e-mail ve internet'i kullanıyor musunuz?

Ben o kadar kullanmıyorum, sekreterim kullanıyor. Benim bilgisayarım e-mail'lerim 18 saat açıktır. Günde 100-200 tane mail gelir bir o kadar da gider. Çünkü ben kendim baş edemiyorum.

Eğer öyleyse bilgisayarı günlük yaşamınızda ne şekilde kullandığınızı anlatın.

Çocuklarınızla aranızda torunlarınızın Yahudilik geleneklerine göre yetiştirilişi konusunda bize anlatmak istediğiniz herhangi bir sürtüşme yaşadınız mı? Örneğın onların daha dindar ya da daha az dindar olmalarını arzu ettiniz mi?

Efendim Musevi dinine çok sadık bir insanım, yaşam hayatım sadece Musevilerle olmuyor, Edirne'de olduğum için böyle. Ama her zaman çocuklarımı, dine karşı, hatta bunun için de mücadele ediyorum, yarın öbür gün hepimiz için bu lazım. Din bizi bağılıyor, ona sadık kalırsak. Ben elimden geldiğı kadar dine sadık kalıyorum, sahip çıkıyorum. Benim eşim benden daha sofı. O bütün bayramları, her şeyi takip ediyor. Ben takip edemiyorum, ama dine sahip çıkmaları içinde baskı yapıyorum. Siz ya da eşiniz hala aileyi toplar ve yemek pişirir misiniz yoksa artık bunu çocuklarınız mı yapıyorlar?

Torunlarınız Yahudi okuluna gidiyorlar mı? Ne tür cemaat faaliyetlerine katılıyorlar?

Gidiyorlar, oradan mezun olacak zaten. Ulus Musevi Lisesi'den mezunolacak. Her tarafa katılıyor.

Arkadaşlarınız hakkında bize birşeyler anlatın.

İstanbul'a hafta sonu geldiğimizde, Edirne'den gelen grupla, Cumartesi, Pazar toplantılarım dışında onlarla toplanıyoruz. Cemaat konusunu da ben hep gündeme getiriyorum. Onların fikirlerini de öğrenmek istiyorum. Yani Musevi cemaatinin daha faal olması için, hep bu mücadeleyi veriyorum, arkadaşlarımla konuşuyorum, onları baskı altına alıyorum, herkes biraz destek verirse, bu işte Muaffak olacağız. Arkadaşlarımızla, çok iyi grubumuz v ar.

Ne sıklıkla görüşürsünüz ve birlikte neler yaparsınız?

Bugünkü tatilleriniz hakkında neler anlatırsınız?

Politik görüşleriniz, tabii anlatmak istiyorsanız, nedir?

Siyasetle katıyetle uğraşmam. Yalnız Cem Boyner bir parti kurmuştu. O partisnin Trakya bölümünü kurmak için, bana teklif ettiler, ben bunu kabul etmedim. Neden benden istedi, bütün Trakya'nın sorumluluğunu bana verecekti. Para istediğın kadar vereceğım dedi. Sen teşkilatı kur. Neden bana teklif etti, çünkü ben Trakya'nın başkanı idim, ve Rotary'nin de üst düzeydim, tabii ben onlara tesir edip, onun parasını güçlendirecektim. Biliyorum, bana bir Judyo olarak teklif etmedi, bir Rotaryan olarak teklif etti, kabul etmedim. Yalnız bir şeye politik olarak değıl de, benim bir görüşüm var, zengin ve fakirin eşit olması gerekir. Yani fakirin de bir zengin kadar tedavi olmasını, yaşaması, diyeceksin onda para onda yok, ama o fakire de destek vermemiz, bir şey vermemiz gerektiğıine inanıyorum, onun için o görüşüm biraz sola kayar gibi. Şimdi o da yok ama, bu görüşteyim. Ben normal hayatımı yaşıyorum ama, orada görüyorum,

fakir bir insan yaşayamıyor, ben çok vijdan azabı çekiyorum, onun için her konuda bir klas farkı olur ama, o şeyi tutabilirim, o şeye yönelebilirim yani.

1986 yılındaki Neve Şalom katliamında nerede olduğunuzu ve nasıl ne şekilde duyduğunuzu anlatın. Neler hissettiğinizi bize tasvir edebilmisiniz?

2003 Kasımındaki bombalama olaylarını duyduğunuzdaki tepkinizi tasvir edin.

Edirne'deydim, o zaman çok çok büyük üzüntü duydum, ve bana devamlı telefonlar geldi, tüm arkadaşlarım bana üzüntülerini bildirdi. Hakikatten o zaman da paniğe kapılmıştık, üzüntümüz olmuştı. Ama bizden çok Edirne'deki Türk arkadaşlarımızda üzülmüşlerdi. Tasvip etmediklerini, tabii benim yüzüme belki içlerinden, başka türlü konuştular ama, bu şekilde oldu.

Eşinizle yalnızken hangi lisanı kullanırsınız?

Yüzde Doksanbeşi Türkçe, kalanı İspanyolca,
Arkadaşlarınızla ya da çocuklarınızla hangi lisanı kullanırsınız?

Türkçe olarak.

Hayat felsefeniz nedir?

Ben hayat felsefemi üç kelime üzerine kurdum. Hala 1975'den beri, aynı şeyi düşünüyorum. Her şeye, ve her şeye sevgi ile yaklaşıyorum, kimseye kızmam. Her şeyi hoşgörü ile karşılarım. Yani Sevgi, hoşgörü ve gülüyle hayatı karşılarım. Bu üç şey üzerine yürüyorum. İnanın bana küfür bile etseler, hoşgörü ile karşılarım. Gülüyle karşılarım. Bana bir tokat atana, ben ona elimi açar yardım ederim. Bunun üzerine hayat felsefem var. Bu üç kelime ile, hayatımı götürürüm. Sevgi, Hoşgörü, Gülüyle.

Eşi LUNA ROMANO anlatıyor;

Purim bayramında Edirne'de akrabalar, arkadaşlar birbirimize, Purim Mahlaçı dağıtırdık. Mahlaç Purim şekeri, kırmızı beyaz bir şekerden, altı köşeli yıldız, kalp şeklinde, çeşitli şekiller verilirdi. Büyük bir tepsi üzerine şekerler, Musevi bir şekerçi vardı, o yapardı Purim tatlılarını. Sami Kanetti'nin babası yapardı. Purim'de bütün dükkanı mahlaçlarla doldururdu, biz bütün akrabalara dağıtırdık. Tepsiyi çok güzel bir şekilde düzeltirdik. En güzel örtülerimizi, tepsiye koyar, tepsinin üzerine mahlaçı, yani güzel bir tabak üzerine en güzel örtüyü örterdik. Mahlaçın ortasına tezpişti, bir portakal konurdu onun anlamı nedir? Bilmiyorum. Bilhassa yasta olanlara gönderilirdi. Bunu bizde çalışan kadınlar evlere dağıtırdı, evlerde de bahşiş verilirdi.

Purimde yapılan tatlıları hala unutamam, o kadar da çok tatlı yapardı ki, bizim bir dolabımız vardı, o boydan boya tatlılarla donanırdı bayramlarda. Bilhassa Roşaşana'da borekitas, tatlı de muez, tezpişti, mekikler, neler neler yani sayılacak gibi değildi. O kadar fazla tatlı yapılırdı gelen giden misafirler çok olurdu. Hepsi ikram edilecek, ya da gönderilecek evlere filan.

Pesah'ta neler yapılırdı? Pesah'ta Edirne'de hazır un bulunmazdı. Matsalar bizde kalın ve sertti. O kadar sertti ki, Edirne'de bir fırın vardı. Has Fırın. O fırın yıkanır, temizlenip pesah için hazırlanırdı, hazırlandıktan sonra o matsalar orada pişerdi. Kayınpederim eşlik ederdi matsa'nın yapılmasına. Biraz sert olurdu, biz zor yerdik. Hep bulamda yumuşatıp yerdik. Ve un yoktu Edirne'de. Matsa unu yoktu. Biz bu ekmeği rendelerdik. Annem hep bize rendeletirdi, hazır olsun da, gatolar yapılacak tezpiştirler yapılacak, un yok. Bunu rendeler ondan tezpişti ve kekler yapardık. Diğer yemeklere eklerdik.

Bir kere bizde Pesah dendi mi bir ay evvelden temizlik başlardı. Bütün her şey sökülür, her şey yıkanır. Aklınıza gelecek her şey yıkanır. Özel bir dolabımız vardı pesah için. O dolapta sadece Pesah'ta kullanılacak tencereler, tabaklar ayrı idi. Hepsi çıkarılır pesah yaklaşınca, onlar yıkanır, eski olanlar kaldırılır, Pesah için olanlar yerleştirilirdi dolaplara, ondan sonra yemek yapılırdı. Onun için çok özeldi pesahın gelişi. Pesah yemekleri; Minas'lar yapılırdı. O zaman İspanaktan yapılır. 'Minas del Espanak' Şimdi fırında pişiyor ama o zaman tavada kızartılır her iki tarafı kızartılıp. Burmeloslar, Fritas bildiğimiz, ıspanak, pırasa, patates. Patates o zaman pek yenmezdi, bilmiyorum neden? Daha sonraları yenmeğe başlandı. Yenmez diye aklımızda kalmıştı. Ve kilolarca ıspanak alınır, yıkanır, pişirilirdi.

Pilav yemezdik. Hala da yemiyoruz, alışkanlığı devam ettiriyoruz. Beyaz peynir, kaşar da yemezdik. Yoktu çünkü kaşer de pesah. Buradan alıyoruz, orada yoktu. Şarabımız İstanbul'dan geliyordu. Şalope'yi annem yapardı.

Roş Aşana'da bal kabağından bir börek yapardı annem. Onu ben halen tutturamıyorum, çünkü onun yufkasını, evden kendi açardı. Özel bir yufka açardı, balkabağını şekerle pişirip, özel bir börek yapardı. Tekrar pırasa yapılırdı. Çünkü ilk çıkan sebzeler oluyor ve, Roş Aşana'nın özel bir yemeği var. Balık tabii ki. Tunca'dan Sazan balığı çıkar. Yayın yenmez. Yayın balığında bildiğiniz gibi kılçık olmadığından yenmezdi. Bizde bir tek Sazan balığımız vardı ve çok güzel yapardı onu annem hakikatten. Tadı damağımdadır.

Teşabeafta herkes oruç tutardı. Bizde fideos yapma alışkanlığı yoktu. Teşabeav'da otururduk. Bir yere çıkmazdık. Hava sıcaktı. Nehir kenarına bile gitmezdi. Ferahlık olduğu için öyle bir şey yapılmazdı, matem günü olduğu için.

Gerçi Edirne'de annemden babamdan gördüğüm alışkanlıkları devam ettiriyorum. Edebildiğim kadar, onun kadar sofı olmasam da, devam ettiriyorum. Şabata bakarım, trefa yemem, yapabildiğim alışkanlıkları yaparım. Denin gerektirdiği şeyleri yerine getirmeyi severim. İnşallah çocuklarımızda öyle olur. O biraz zor.